

Beslut om byggnadsminnesförklaring av Utanheds kvarn och såg, Nås socken, Vansbro kommun

Beslut

Länsstyrelsen i Dalarnas län beslutar med stöd av 3 kap 1 § kulturmiljölagen (1988:950), förkortad KML, att förklara Utanheds Kvarn och såg på fastigheten Hjulbäck 26:3, Nås socken, Vansbro kommun för byggnadsminne. Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Hjulbäck 26:3, enligt situationsplan Bilaga 1.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § KML följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnaden får inte rivras, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadens inre får inte göras ingrepp i stomme eller förändring av rumsindelning, fasta inredningen eller den tekniska utrustningen.
3. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras för byggnaden traditionella material och metoder.
4. Markområdet närmast kvarnen skall inte ytterligare bebyggas eller förändras.

Samråd skall ske med länsstyrelsen i frågor som rör underhåll och vård av byggnader och område.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Beskrivning av ärendet

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes 1987-04-15 av Nås hembygdsgille

Utanheds kvarn är uppförd 1869 - 70 av Josef Lars Larsson. Kvarnen är placerad precis intill Västerdalälven som här bildar Utanhedsforsen. En tillloppskanal parallellt med älven, ca 300 meter lång och fyra meter bred anlades för att leda vattnet till kvarnbyggnaden. Sågen som är hopbyggd med kvarnen på dess östra långsida tillkom efter 1880.

Utanheds kvarn är en tullkvarn, där man fick betala för att få mala sin säd till mjöl. Kvarnen och sågen har gått i arv i Josefs-släkten. Sonen Per-Olof Larsson drev verksamheten till 1941 och därefter tog hans son, Josefs Lars Olsson över. Verksamheten upphörde några år därefter. 1961 skänktes kvarnen och sågen till Nås Hembygdsgille. Enligt gåvobrevet fick föreningen uppdraget att vårda och förvalta vattenkvarnen på sin nuvarande plats "till åminnelse av en gångens tid och fäders gärning i det förgångna".

Kvarnen är inrymd i en rödfärgad timmerbyggnad med tak av pärt och stenlagd grund. Den har tre våningsplan och har två kvarnar. Varje kvarn har två kvarnstenar, en undre sten (liggaren) och en övre sten (löparen som roterar) som drivs av varsin vattenturbin. Turbinerna försågs med vatten från älven genom en stensatt kanal.

I direkt anslutning till kvarnbyggnaden, på dess östsida, ligger ett mindre såghus med en så kallad stockcirkelsåg. Sågen drevs av södra kvarnens vattenturbin. Den södra kvarnens axel kunde med en lyftarm lyftas ur när cirkelsågen behövde hela turbinens kapacitet. Sågen är uppförd dels av timmer och reglad brädvägg samt tak av pärt. Sågbänken är troligen tillverkad i Nås. Här har sågats både plank och bräder. Den sista stocken skall ha sågats 1941. Till södra vattenturbinen finns också en likströmgenerator kopplad, installerad på 1920-talet. Den var byns belysningsströmkälla ända fram till 1940-talet.

Hela kvarnprocessen med bevarad teknisk utrustning är synnerligen välbevarad. I kvarnbyggnaden finns en välutrustad snickarverkstad inredd och en bergslagskamin installerad som värmekälla i ena hörnet. Här finns också en slaf att vila på medan man väntade på att säden skulle malas klar. Mitt emot kvarnarna finns delar av hjulmakeriverkstad, en riktbank för vagnshjul kvar som vittnar om att annan verksamhet också förekommit här. I själva kvarnlokalen finns också en ramsåg upphängd i taket som kan sänkas ner och användas vid snickeriarbeten.

Åren 1984 -1986 genomfördes en omfattande restaurering med medel beviljade av Riksantikvarieämbetet. Efter restaureringen kunde man åter mala mjöl i kvarnen.

Motivering till beslutet

Utanheds kvarn och såg är ett mycket välbevarat exempel på småskalig kvarn- och sågverksamhet från 1800-talet. Genom sitt läge vid Västerdalälven och utnyttjande av dess vattenkraft intar kvarnen en särställning bland liknande anläggningar i landet. Utanheds kvarn och såg vittnar om lokalt tekniskt kunnande i Näsbygden.

Hur man överklagar beslutet

Detta beslut kan överklagas hos förvaltningsrätten enligt bilaga 1.

De som deltagit i beslutet

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit avdelningschef Anna Carlsson , beslutande, företrädare för rättsenheten, enheten för kulturmiljö och samhällsplanering och antikvarie Olle Lind föredragande.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför nammunderskrifter.

Bilagor

Situationsplan

Hur man överklagar

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Nås hembygdsförening

Dalarnas museum

Lantmäteriet Dalarna

Vansbro kommun

Bilaga 1. Situationsplan

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med Länsstyrelsens beslut, kan du **skriftligen** överklaga beslutet hos förvaltningsrätten. **Observera att du ska skicka eller lämna överklagandet till Länsstyrelsen i Dalarnas län, 791 84 Falun.** Det ska du göra därför att Länsstyrelsen måste pröva om överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare till förvaltningsrätten.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **inom tre veckor från den dag du fick del av beslutet.** Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be om att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas eller inte.

Om någon annan part överklagar beslutet, till exempel en kommun eller annan myndighet, är tiden **tre veckor från det datum som står på beslutet.**

Ditt överklagande ska innehålla:

- vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer
- hur du vill att beslutet ska ändras
- varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- personnummer
- adress till bostaden
- telefonnummer där du kan nås
- eventuellt övriga uppgifter som behövs för att man ska kunna skicka handlingar till dig

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din uppfattning, bör du skicka med kopior på dessa.

Ombud

Du har rätt att anlita ett ombud för att sköta överklagandet åt dig. I så fall ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt namn, adress och telefonnummer.

Ytterligare upplysningar

Behöver du veta mer om hur du ska göra, går det bra att ringa till Länsstyrelsen, telefon . **Fråga efter den som varit föredragande i beslutet.**